

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน และผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม เป็นการศึกษาเฉพาะบ้านหินแตก ตำบลนางาม อำเภอแม่จวน จังหวัดขอนแก่น วัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ 1) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในชุมชน 2) เพื่อศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินด้านเศรษฐกิจที่มีต่อครอบครัวและชุมชน 3) เพื่อศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินด้านสังคมที่มีต่อครอบครัวและชุมชน

วิธีการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก และศึกษาวิจัยเชิงปริมาณประกอบ เพื่อให้การศึกษามีความน่าเชื่อถือ การเก็บข้อมูล เป็นการเก็บจากผู้รู้ทั้งที่เป็นผู้นำและผู้เอาใจ หัวหน้าครัวเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในการปลูกพืชเศรษฐกิจ โดยใช้เครื่องมือ คือ แบบแนวทางในการสัมภาษณ์ สำหรับเก็บข้อมูลในทุก ๆ เรื่อง เพื่อหาความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์โดยใช้สถิติร้อยละ แล้วจึงรายงานโดยการบรรยาย ซึ่งสามารถสรุปผลของการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

6.1 บทสรุป

6.1.1 สภาพทั่วไป

บ้านหินแตกตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2454 มีชาวบ้านจำนวน 5 ครอบครัวอพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานีโดยการนำของ นายแหล่ ชาวก่อเก่า ในปีต่อมามีชาวบ้านจากหมู่บ้านใกล้เคียงอพยพมาตั้งถิ่นฐาน และทำการจับจองที่ดินทำกินเนื่องจากหมู่บ้านเดิมประสบกับความแห้งแล้งดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับหมู่บ้านหินแตกมีแหล่งน้ำ สภาพป่า และพื้นที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ ดังนั้น จึงมีชาวบ้านจากหมู่บ้านต่าง ๆ อพยพเข้ามาอาศัยอยู่จนกลายเป็นหมู่บ้านจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันหมู่บ้านหินแตกมีประชากรทั้งสิ้น 769 คน เป็นชาย 386 คน หญิง 392 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 189 หลังคาเรือน หมู่บ้านหินแตกอยู่ห่างจากอำเภอมัญจาคีรี 28 กิโลเมตร สามารถติดต่อกับอำเภอได้ 2 เส้นทาง สภาพทางกายภาพของหมู่บ้านมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ 3 แห่ง ได้แก่ ลำห้วยเตย ลำห้วยยาง และร่องหลอดสอ รอบหมู่บ้านติดกับป่า

สงวนแห่งชาติโลกหลวง ลักษณะดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย อยู่บริเวณรอบหมู่บ้านทุกด้านใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชเศรษฐกิจ และดินร่วนปนดินเหนียว อยู่บริเวณลำห้วยทั้ง 3 แห่ง

การทำนา เป็นอาชีพหลักของชาวบ้านที่ทำกันมาแต่เดิมพื้นที่ทำนาส่วนใหญ่อยู่บริเวณลำห้วยเตย ลำห้วยยาง และร่องหลอดสอ ปัจจุบันมีพื้นที่นาทั้งหมด 1,023 ไร่ ส่วนใหญ่มีพื้นที่นาครอบครัวละ 15 ไร่ ครอบครัว 156 ครอบครัว ในพื้นที่นา 33 ครอบครัว ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ 180 กิโลกรัม การผลิตมุ่งเพื่อให้เพียงพอต่อการบริโภคเท่านั้น ชาวบ้านเริ่มมีอาชีพทำไร่เมื่อปี พ.ศ. 2504 โดยการทำไร่ปอ เนื่องจากนโยบายรัฐส่งเสริมให้ปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อส่งออก และชาวบ้านมีความคาดหวังในด้านรายได้ของครอบครัวที่จะเพิ่มขึ้น และในปี พ.ศ. 2516 ราคาปอไม่แน่นอน ขึ้นตอนการผลิตยุ่งยาก และการปลูกปอทำให้ลำห้วยตื้นเขิน ชาวบ้านจึงเปลี่ยนจากการปลูกปอมาปลูกมันสำปะหลังแทน เนื่องจากได้รับข้อมูลข่าวสารจากหมู่บ้านอื่นว่ามันสำปะหลังราคาดี และให้ผลตอบแทนต่อไร่มากกว่าปอ แต่ต่อมาปี พ.ศ. 2532 ชาวบ้านได้ยืมข้าวจากหมู่บ้านใกล้เคียงว่ารายได้จากการปลูกอ้อยต่อไร่มีมากกว่ามันสำปะหลัง จึงเริ่มทยอยเปลี่ยนจากการปลูกมันสำปะหลังมาปลูกอ้อย และปัจจุบันชาวบ้านหันแตกปลูกอ้อยประมาณ 156 ครอบครัว และจากการบอกเล่าของชาวบ้านพบว่า ปัจจุบันรายได้จากการขายอ้อยเป็นรายได้หลักของชาวบ้านหันแตก และมีแนวโน้มจะเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาเป็นพื้นที่ปลูกอ้อยในปีต่อไป จากการที่ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อยังชีพ เป็นการผลิตเพื่อขาย โดยการปลูกพืชเศรษฐกิจทำให้บ้านหันแตกเริ่มมีการว่าจ้างแรงงานในหมู่บ้าน โดยการว่าจ้างเพื่อเตรียมดิน คายหญ้า ใส่ปุ๋ย เก็บเกี่ยวผลผลิต การรับจ้างจึงเป็นอาชีพหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นในปัจจุบัน

ในด้านความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน เนื่องจากชาวบ้านหันแตกส่วนใหญ่อพยพมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง ความสัมพันธ์ของชาวบ้านจึงเป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้น มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านการช่วยเหลือแรงงาน การช่วยเหลือเมื่อยามเจ็บป่วย การช่วยเหลือด้านการเงิน และการช่วยเหลือในงานพัฒนาหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ที่มีมาซึ่งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

6.1.2 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน

ตั้งแต่เริ่มตั้งหมู่บ้านจนถึง พ.ศ. 2504 ชาวบ้านประกอบอาชีพหลัก คือ ทำนา ระบบเศรษฐกิจเป็นการผลิตเพื่อเพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน การหาอาหารพึ่งพิงจากธรรมชาติ โดยการหาอาหารจากป่าและแหล่งน้ำธรรมชาติ การติดต่อกับภายนอกมีน้อย เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวก ลักษณะสังคมชาวบ้านอยู่ร่วมกันแบบเครือญาติ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งด้านแรงงาน ด้านการเงิน การทำบุญ เมื่อรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจ

เพื่อสนองต่อความต้องการของตลาด ประกอบกับการคมนาคมสะดวกขึ้น ทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจดังกล่าว มีช่วงระยะเวลาในการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในการปลูกพืชเศรษฐกิจดังนี้

พ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2516 การใช้ที่ดินของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงจากการปลูกข้าวอย่างเดียวมาปลูกพืชเศรษฐกิจ คือ ปอ เนื่องจากนโยบายรัฐส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อส่งออก จึงมีการบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่ในการปลูกปอมากขึ้น จะเห็นได้จากปี พ.ศ. 2510 มีพื้นที่ปลูกปอทั้งหมด 378 ไร่ พื้นที่ป่าลดลงจาก 850 ไร่ เหลือ 623 ไร่ และพื้นที่สาธารณะลดลงจาก 600 ไร่ เหลือ 478 ไร่

พ.ศ. 2516 - พ.ศ. 2532 การใช้ที่ดินของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงจากการปลูกปอมาเป็นปลูกมันสำปะหลัง เนื่องจากปอมีราคาไม่แน่นอน และขาดแคลนแหล่งน้ำในการแช่ปอ ประกอบกับราคาผลผลิตของมันสำปะหลังมีราคาสูง ผลตอบแทนต่อไร่สูงกว่าการปลูกปอ จึงทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงจากการปลูกปอมาปลูกมันสำปะหลังมากขึ้น และมีการบุกเบิกพื้นที่ในการปลูกปอมาเป็นปลูกมันสำปะหลังมากขึ้นเช่นกัน จะเห็นได้จากในปี พ.ศ. 2530 มีพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังทั้งหมด 1,027 ไร่ พื้นที่ป่าเหลือ 435 ไร่ และพื้นที่สาธารณะเหลือเพียง 123 ไร่เท่านั้น

พ.ศ. 2532 - ปัจจุบัน การใช้ที่ดินของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงจากการปลูกมันสำปะหลังมาเป็นปลูกอ้อย เนื่องจากดินเริ่มเสื่อมคุณภาพให้ผลผลิตต่ำ ประกอบกับราคาผลผลิตอ้อยมีราคาสูง จึงทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงจากการปลูกมันสำปะหลังมาปลูกอ้อย และมีการบุกเบิกพื้นที่ในการปลูกอ้อยมากขึ้นเช่นกัน จะเห็นได้จากในปี พ.ศ. 2536 มีพื้นที่ปลูกอ้อยทั้งหมด 1,615 ไร่ พื้นที่ป่าหมดไป และเหลือพื้นที่สาธารณะเพียง 50 ไร่เท่านั้น

6.1.3 ผลกระทบด้านเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชน

จากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินดังกล่าว มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจที่มีต่อครอบครัวและชุมชนดังนี้

6.1.3.1 ผลกระทบด้านเศรษฐกิจที่มีต่อครอบครัว จากการสอบถามชาวบ้านพบว่า การปลูกพืชเศรษฐกิจแต่ละชนิดก่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นคือ ในช่วงการปลูกปอมีรายได้เฉลี่ยจากการขายปอ 4,029.5 บาทต่อปี รายได้จากการขายมันสำปะหลัง 10,993.5 บาทต่อปี มีรายได้จากการขายอ้อย 43,700.75 ต่อปี ขณะเดียวกันก็มีรายจ่ายในด้านการลงทุน รายจ่ายประจำวัน รายจ่ายที่เป็นครั้งคราว และรายจ่ายในการซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกเพิ่มขึ้นเช่นกัน

6.1.3.2 ผลกระทบด้านเศรษฐกิจของชุมชน ตั้งแต่เริ่มตั้งหมู่บ้าน การบริโภคของชาวบ้านพึ่งพิงธรรมชาติ เมื่อมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ การพึ่งพิงธรรมชาติลดลง ส่วนใหญ่ซื้ออาหาร และเสื้อผ้าจากตลาด รถเร่ขาย เนื่องจากต้องรีบไปรับจ้างและทำงานในไร่และมีรายได้เพียงพอที่จะซื้ออาหารมาบริโภค ด้านภาวะหนี้สินชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องกู้เงินจากแหล่งเงินทุนภายนอกมาลงทุนในการผลิตมากขึ้น เนื่องจากมีขั้นตอนการผลิตหลายขั้นตอนและปลูกในปริมาณมาก ด้านการอพยพแรงงานน้อยลง เนื่องจากมีการว่าจ้างแรงงานภายในหมู่บ้าน

6.1.4 ผลกระทบด้านสังคมต่อครอบครัวและชุมชน

6.1.4.1 ผลกระทบด้านสังคมของครอบครัว การอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ที่มีต่อลูกน้อยลง เนื่องจากพ่อแม่ต้องรีบไปทำงานในไร่ตั้งแต่เช้าและกลับค่ำ บทบาทส่วนใหญ่จึงเป็นบทบาทของครูในโรงเรียน การช่วยเหลือระหว่างเครือญาติในด้านการเงิน การดูแลเมื่อยามเจ็บป่วยไม่เปลี่ยนแปลงมาก

6.1.4.2 ผลกระทบด้านสังคมของชุมชน การร่วมทำบุญต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะมีเวลาเข้าร่วมน้อยลง แต่จะบริจาคเป็นเงินในจำนวนมากขึ้น เนื่องจากไม่มีเวลาต้องรีบไปทำงานในไร่ และมีรายได้มากขึ้น การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาก็เช่นกัน ชาวบ้านจะมีเวลาในการเข้าร่วมประชุม ร่วมออกแรงทำกิจกรรมน้อยลง กิจกรรมพัฒนาจะเปลี่ยนมาเป็นรูปแบบการใช้เงินทุน เวียนแทนการสมทบแรงงานเนื่องจากต้องรีบไปทำงานในไร่ เพื่อหารายได้

6.2 ข้อเสนอแนะ

6.2.1 ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย

6.2.1.1 จากการศึกษาวิจัยพบว่า การที่รัฐส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจแต่ละชนิด เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาดโลก ทำให้ชาวบ้านต้องบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจดังกล่าว พื้นที่ป่าในหมู่บ้านลดลงเรื่อย ๆ จนในปัจจุบันเหลือป่าที่อยู่ในพื้นที่สาธารณะ 50 ไร่เท่านั้น ดังนั้นในการกำหนดนโยบายในการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจรัฐควรมีการให้ความรู้แก่ชาวบ้านเกี่ยวกับระบบนิเวศน์ และส่งเสริมการปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกันเพื่อเป็นการรักษาระบบนิเวศน์ภายในหมู่บ้าน โดยผ่านหน่วยงานในระดับท้องถิ่น

6.2.2.2 รายได้ที่เพิ่มขึ้น ชาวบ้านใช้เป็นรายจ่ายเพื่อการศึกษาบุตรคิดเป็นร้อยละ 20.41 ดังนั้นหากช่วยส่งเสริมพัฒนาให้ชาวบ้านมีรายได้จากการประกอบอาชีพหลายด้านก็จะทำให้หมู่บ้านมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มากขึ้น

6.2.2 ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนา

6.2.2.1 การกักตุนเงินภายในหมู่บ้านยังมีอยู่ น่าจะมีการกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มกัน เพื่อให้เกิดแหล่งเงินทุนในหมู่บ้านและให้กู้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ เพราะว่าการมีส่วนร่วมทางสังคมระดับชุมชนยังมีอยู่มาก

6.2.2.2 การกำหนดแนวทางการพัฒนาของหน่วยงานรัฐหรือหน่วยงานเอกชนในพื้นที่ควรจะมีการสร้างเครือข่ายภายในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน เพราะว่าการจากการศึกษาวิจัยพบว่าการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชนยังมีอยู่มาก ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียงยังมีความเป็นญาติพี่น้องกันอยู่มาก

6.2.3 ข้อเสนอแนะด้านการวิจัย

ผู้ที่ทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพควรจะมีการมีความเข้าใจในหลักการและวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพอย่างชัดเจน ถ้าไม่เข้าใจหลักการของการวิจัยเชิงคุณภาพแล้ว การวิเคราะห์ข้อมูลและการสรุปผล อาจจะไม่เที่ยงตรงได้